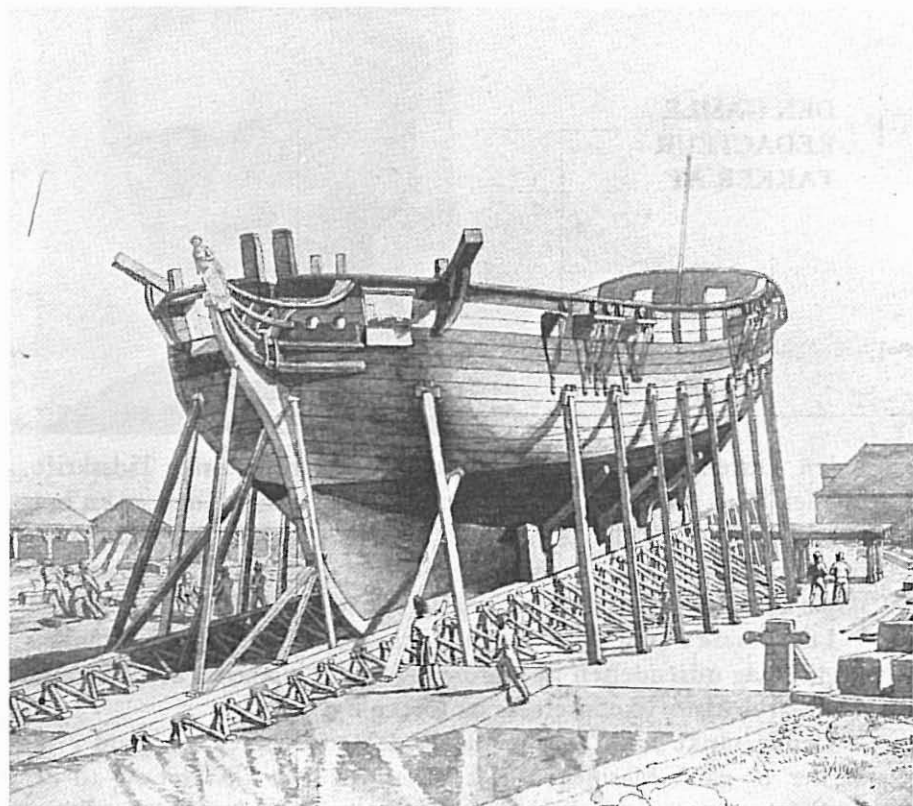

Marinehistorisk Tidsskrift

12. årg.

Marts

Nr. 1

x
1979

**DEN GAMLE
REDACTEUR
TAKKER AF**

Siden starten i 1967 har redaktøren af *Marinehistorisk Tidsskrift* heddet Hans Christian Bjerg, dengang stud. mag. Siden er en hel del titler føjet til denne: arkivar, marinehistorisk konsulent samt medlem af adskillige foreningsbestyrelser. Dette for blot at nævne nogle af de hverv, som H.C. Bjerg bestrider.

I det første nummer af tidsskriftet nævner H.C. Bjerg den tanke, som lå bag udsendelsen af *Marinehistorisk Tidsskrift*: at stimulere den marinehistoriske interesse og forskning.

Denne tanke har "Den gamle Redacteur" været tro imod i de år der er gået. *Marinehistorisk Tidsskrift* har udviklet sig til et særdeles sobert skrift, hvis stof altid har været af en høj kvalitet. Ser man tilbage på de tidligere årgange, vil man også opdage, at H.C. Bjerg ikke er veget tilbage for at gribe til pennen, idet en hel del af stoffet er skrevet af ham selv.

På grund af de mange hverv, som H.C. Bjerg bestrider, har han nu fundet det passende at overlade roret til nye kræfter, der nu bliver stillet overfor den vanskelige opgave at bibeholde den høje kvalitet i *Marinehistorisk Tidsskrift*, som "Den gamle Redacteur" gennem sit virke har lagt retningslinierne for.

DET "NYE" ORLOGSMUSEUM PÅ QUINTI LYNETTE

Efter 23 år i Sct. Nicolai Kirke fik Orlogsmuseet den 5. februar sit midlertidige domicil nr. to, idet museet denne dag indledte sin udflytning til den af Søværnet og Forsvarskommandoen til formålet udlånte bygning på Quinti Lynette, Refshalevej på Christianshavn, og en ny æra i Modelsamlingens historie er hermed indledt.

Ordet "midlertidig" er et såre kendt ord i denne sammenhæng, thi sådanne "midlertidige" underbringelsesforhold har sandelig redet Kgl. Majestæts Modelkammer som en mare siden dets oprettelse den 25. juni 1670: Admiralitetshuset på Gammelholm indtil 1688, Materialhuset s.st. indtil 1742, da en etage af den fornemme nyopførte pavillonbygning ligeledes på Gammelholm blev indrettet til formålet, og hvortil de modeller, der var tilgået Kunstkammeret siden 1600-tallet i 1745 blev tilbagegivet samlingerne. Medens den historiske modelsamling forblev her indtil 1861, indrettedes i 1757 en ny samling "konstruktionssamlingen" i spanteloftsbygningen på Nyholm, der i 1862— efter et kort intermezzo på Proviantgården i Tøjhuskomplekset — modtog den historiske samling fra Pavillonen på Gammelholm. Den "midlertidige" indretning i spanteloftsbygningen varede indtil 1894, da brygger I.C. Jacobsen efter industriudstillingen i København 1888 skænkede marinen en nyopført bygning på Holmen. I 1940 — efter 52 års forløb — blev bygningen ved den tyske besættelse ryddet, og en del af samlingerne evakueredes til Frederiksborg, hvor i øvrigt Christian IV allerede o. 1610 havde indrettet sin "kongelige Skibssal", hvis indhold desværre forsvandt med svenskernes besættelse i 1658-60.

I tiden 1945-47 var samlingerne hjemløse, men blev ved museets oprettelse i det store og hele genforenede, og samtidigt blev mindre dele af Søværnets øvrige righoldige samlinger — våben,

inventar m.v. — indlemmet i det nye museum. Disse øvrige samlinger er for en stor dels vedkommende i dag samlede i Søværnets museumsmagasin på Holmen.

Desværre har tiden faret grumme hårdt frem mod disse enestående maritimhistoriske samlinger — den svenske besættelse, som nævnt, Københavns brand i 1795, englændernes fjernelse af konstruktionssamlingen i 1807, afleveringer til Tøjhusmuseet i 1845 og til Rosenborg i 1860 samt endelig Christiansborg Slots brand i 1884, hvortil en del af samlingerne var blevet overført i 1861. Men til trods herfor er ikke mindre end 136 skibsmodeller eller skrogdetaller, 38 galions- og agterspejlsmodeller samt 73 modeller af maskiner og mekaniske indretninger blevet bevaret — en af verdens fornemste samlinger af sin art.

Bygningen på Quinti Lynette, der formentlig stammer dels fra o. 1800, dels fra o. 1880 (en undersøgelse vil snarest finde sted), er rejst på det lille ydre forsvarsværk — lynette — som i 1751 blev anlagt foran bastionen Quintus og danner dermed det nordøstligste hjørne af Christianshavns voldsystem, som gennem de seneste årtier desværre er blevet klem inde mellem opfyldninger og et stort marina-anlæg. Museumsbygningen, der er på ca. 850 m², rummer en række aldeles fortræffelige kontorer, lokaler til velindrettede studiesamlinger, til dokumentations-samling, til trykkeri og fotolaboratorium, samt til et udstillings-areal, der indtil videre vil omfatte ca. 235 m², hvilket er ca. 50 m² mindre end i Sct. Nicolai kirke, og museet nærer håb om at kunne åbne den påtænkte tematisk opbyggede udstilling mod slutningen af indeværende år alt afhængigt af de evigt tilbagevendende problemer om arbejdskraft og økonomi.

På Quinti Lynette knejser ganske vist ikke så imponerende maritime museumsbygninger som vi skuer dem i Greenwich, i Paris, i Lissabon, i Oslo eller i Stockholm, men at huset har sin egen atmosfære, og at den kommende udstilling i al rumlig beskedenhed vil få sin speciele charme, derom vil der næppe kunne rejses tvivl.

**MEDDELELSER FRA
MARINEHISTORISK SELSKAB**

Medlemmerne indbydes til møde

tirsdag den 27. marts 1979 kl. 20

hvor

læge Finn Wiberg-Jørgensen og N. Krieger Thomsen

vil tale om

Flådens deltagelse i Dardanellerfelttoget i 1916.

Tirsdag den 8. maj 1930 afholdes ordinær generalforsamling, og i tilslutning hertil vil der blive vist en film.

Begge arrangementer foregår i Søofficersforeningens lokaler, Ovengaden O. Vandet 62 B, og efter møderne vil der være mulighed for at få 3 stk. smørrebord, kaffe og kage for kr. 30,- pro persona. Tilmelding til spisningen må ske senest om søndagen før møderne til sekretæren Jørgen Barfod, tlf. (02) 87 22 54.

Bestyrelsen

MEDDELELSER
FRA
SELSKABET FREGATTEN JYLLANDS VENNER

Generalforsamling.

I henhold til vedtægterne indkaldes til ordinær generalforsamling i "SELSKABET FREGATTEN JYLLANDS VENNER"

Onsdag den 28. marts 1979 kl. 19.30

i Tøjhusmuseets foredragssal, Frederiksholms Kanal 29, Kbh. K.

Dagsorden iflg. vedtægterne:

- 1) Valg af dirigent.
- 2) Formanden aflægger beretning om selskabets virksomhed i det forløbne år.
- 3) Kassereren forelægger det afsluttede og reviderede regnskab for det forløbne år.
 Regnskabet ligger til gennemsyn på kassererens bopæl, hvor interesserede kan henvende sig. (Vermehrensvej 7, 2930 Klampenborg).
- 4) Valg af bestyrelse.
 Bestyrelsen har siden sidste generalforsamling suppleret sig med arkitekt S. Langkjær. Dette kræver efter vedtægterne godkendelse på den efterfølgende generalforsamling.
 På omvalg er politiassistent S.A. Jensen og arkivar H.C. Bjerg.
- 5) Valg af statsautoriseret revisor.
- 6) Eventuelt.

Som meddelt sidste år kan der på generalforsamlingen *ikke* stemmes ved fuldmagt.

Formanden vil i sin beretning især beskæftige sig med dannelsen af den selvejende institution "Fregatten Jylland", hvorigennem fregattens fremtid nu er sikret.

Bestyrelsen har p.t. følgende sammensætning:

Kommandørkaptajn K. Hertz (formand), museumsdirektør F. Askgård (næstformand), civilingeniør H.E. Raun (kasserer), museumsinspektør K.S. Nielsen (sekretær), arkivar H.C. Bjerg, overlæge J.H. Baastrup, politiassistent S.A. Jensen og arkitekt S. Langkjær.

Bestyrelsen

Diskussionsgrupper/forelæggelsesgrupper: der bliver mulighed for at deltage i enten én af 3 diskussionsgrupper eller én af 3 forelæggelsesgrupper. Diskussionsgrupperne vil have en indleder, der giver deltagerne en indføring i emnet og leder den efterfølgende diskussion. Forelæggelsesgrupperne, derimod, er helt deltagerens, idet meningen er, at deltagerne selv – gennem en række korte (o. 10 min.) indlæg – fortæller om, hvad de beskæftiger sig med, resp. interesserer sig for. De hidtil indkomne emner hertil er inddelt i 3 rammer – se nedenfor – men alle mulige emner, der berører militærhistorie, kan også være med. Blot vil vi – af hensyn til gruppernes endelige rammer – gerne have besked i god tid.

Konferencegebyret: kr. 130,- for medlemmer af Interessekredsen; kr. 160,- for ikke-medlemmer, dækker flg.: konferencemateriale, forsendelse, banket lørdag, frokost søndag, transport til og fra skydebanen, konferencens fællesomkostninger og konferencerapporten.

Tilmelding: SENEST 5. april 1979.

Gruppeinddeling:

- A. Diskussionsgruppe. Indleder: major K. Helsø, Flyvevåbnets Officersskole.
Emne: Strategisk og taktisk bombing i historisk perspektiv.
- B. Diskussionsgruppe. Indleder: kandidatstipendiat, mag.art. Ole Balleby.
Emne: Marxistisk militærteori, med særlig henblik på Engels' opfattelse.
- C. Diskussionsgruppe. Indleder: kommandørkaptajn H. Fink-Jensen, chef f. ubådseskadren.
Emne: Ubådens betydning for søtaktik og -teknik 1914-45.
- D. Forelæggelsesgruppe. Ramme: Fortifikation.
- E. Forelæggelsesgruppe. Ramme: Hærvæsen.
- F. Forelæggelsesgruppe. Ramme: Taktik og strategi.

Vi glæder os til at gense gamle venner og træffe nye på Frederiksberg Slot.

På Fællesudvalgets vegne

F. Askgaard dir. Tøjhusmuseet	Poul T. Cohrt cand.mag. Rigsarkivet	Ole Frantzen museumsinsp. Tøjhusmuseet	P.E. Helbo Pedersen major Chef/HMA
K.V.Nielsen oberstløjtnant Forsvarsakademiet	O. Hasselager fuldmægtig cand.jur.	P. Pajhede Nielsen stud.mag.	Kaare Janson cand.mag.

til porto

MILITÆRHISTORISK FÆLLESUDVALG

Sekretæren

Hovedgaden 98

2800 Kgs. Lyngby

DEN ROMERSKE FLÅDE I KEJSERTIDEN

Fra historien ved vi, at romerne var dygtige soldater, og at kejserdømmet i høj grad byggede på en fremragende militær organisation. Et led i denne organisation var den kejserske flåde, der imidlertid ikke er nær så kendt som hæren.

Hensigten med denne artikel er at redegøre for den kejserske flåde. Det vil blive en beretning om flådens organisation, materiel og personel og i mindre grad om dens krigshistorie, bl.a. fordi flåden ikke indlagde sig de store krigshistoriske fortjenester, hvilket måske netop er årsagen til, at den kejserske flåde ikke er videre kendt. Flådens opgave var imidlertid heller ikke at udkæmpe slag, men forhindre at en sådan mulighed opstod.¹⁾

Et af oldtidens største søslag var slaget ved Actium i år 31 f.Kr., hvor Octavian sejrede over Antonius. Den romerske borgerkrig var hermed afsluttet, og kejserdømmet blev oprettet kort efter, idet Octavian i år 27 f.Kr. blev kejser og siden kaldtes Augustus.

Efter slaget ved Actium indlemmede Augustus dele af den overvundne flåde i sin egen, og sendte den til Forum Julii, en havneby i provinsen Gallia Narbonensis — i dag den franske Middelhavskyst. Fra dette tidspunkt og indtil romerrigets opløsning som statsdannelse havde kejserriget en permanent flådestyrke. Forum Julii mistede snart sin betydning, hvilket skete efter Gallien var pavificeret og en række felttog i det omliggende område var tilendebragt. I stedet anlagdes to nye flådebaser — Misenum og Ravenna. Misenum ligger i den nordlige ende af Napolibugten. Herfra var en flådestyrke i stand til at beskytte alle de store vestitalienske havnebyer samt bevogte de livsvigtige kornruter fra Ægypten, Afrika og Sicilien. Rom lå på det nærmeste lige om hjørnet, så flåden kunne hurtigt modtage ordre fra kejseren. Misenumflådens strategiske beliggenhed var fremragende. Den beherskede det Tyrrhenske Hav og kunne lige let sejle til enten den østlige eller vestlige del af imperiet. Misenumflåden blev da også snart kejserdømmets vigtigste flådeafdeling.

Mindre afdelinger af flåden var stationeret i de vestitalienske havne, og flådens vigtigste opgave i dette område var at virke som politistyrke. Flåden havde desuden opgaver udenfor Italien. Bl.a. var Piræus anløbshavn for begge de italienske flåder, og med jævne mellemrum anløb hele eskadrer havnen og afskibede tropper til de østlige krigsskuepladser. Mærkværdigvis var der også stationeret søfolk fra Misenumflåden i Rom. Vi ved, at disse søfolk havde kuréropgaver, men herudover kender vi intet til deres pligter. Nogle forskere mener, at søfolkene blev brugt som statister ved de "søslag", som af og til blev arrangeret i amfiteatret. Matroserne har dog snarere været til rådighed for politi- og brandvæsenet.

Vi ved ikke nøjagtigt, hvor stor Misenumflåden var, og i hvilken grad dens styrke varierede, men den har formodentlig bestået af omkring 80 skibe med en besætning på over 10.000 mand.

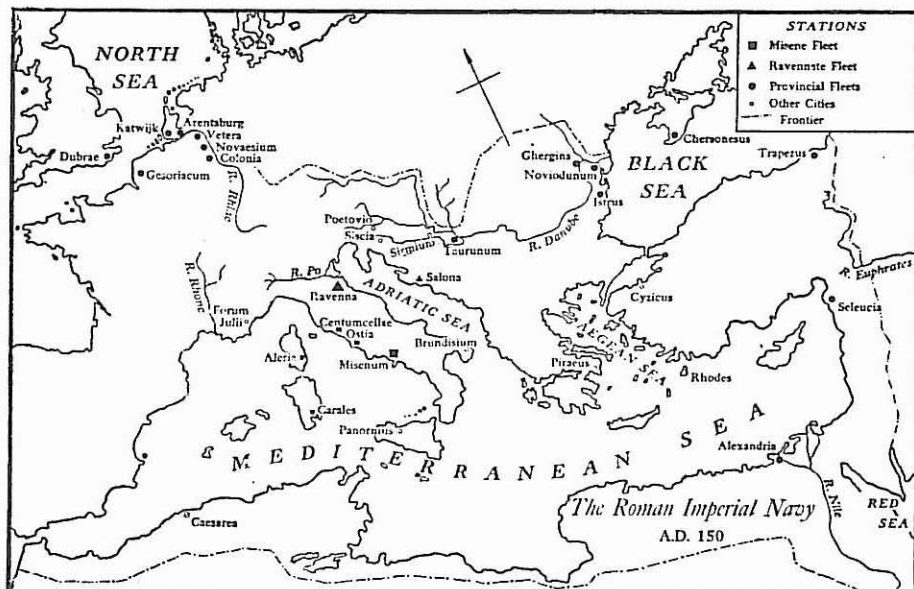
Den anden italienske flådestyrke var som nævnt placeret i Ravenna. Selve flådestationen lå i en lagune 2 km. fra byen. Ravennaflåden var også placeret strategisk godt i forhold til de opgaver den skulle løse. Flådebasen var et glimrende forsyningspunkt for en krig i Alperne og det nordlige Balkan. Byen lå lige bag Pofloden, og en flåde der opererede på denne, kunne beskytte Norditalien mod invasion.

I fredstid udført Ravennaflåden transport- og politiopgaver i Adriaterhavet. Af og til optrådte den dog også i det vestlige Middelhav, hvor den udgjorde et supplement til Misenumflåden, idet den var mindre end denne – formodentlig omkring 5000 mand stærk.²⁾

Udover de 2 italienske flåder var der stationeret flådestyrker i provinserne. Disse flådeafdelinger blev ikke oprettet samtidig eller efter nogen bestemt plan, men snarere når der opstod behov for flådestøtte i forbindelse med et felttog.

Provinsflåderne kan deles i to grupper. I den nordlige del af kejserdømmet var der stationeret 1 flådeafdeling i Kanalen, 1 på Rhinen, 2 på Donau og 1 i Sortehavet. I den sydlige del af riget lå der eskadrer i Alexandria, ved Syrien og ved Mauretanium.

Flåderne på nordfronten var egentlige kampenheder. De store floder Rhinen og Donau samt havene, der dannede nordfrontens flanker, gjorde det naturligt at bruge sømagt til forsvar af disse egne. Fjendens flådemodstand var ringe og primitiv. Romerne

Den romerske flådes baser i år 150 e.Kr.

var overlegne i skibskonstruktion, organisation og taktik. De gjorde sig derfor hurtigt til herre over farvandene, og floderne blev snart glimrende kommunikations- og transportveje, samtidig med at flåden kædede forterne langs floderne sammen til en forsvarslinie. Flådernes sekundære opgave var at beskytte og kontrollere skibsfarten.

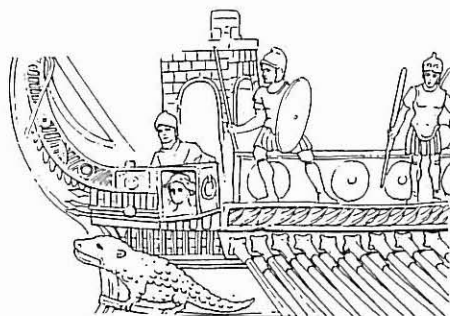
Selvom romerne var deres modstandere overlegne på det maritime område, var der dog grænser for deres dygtighed. Et eksempel skal nævnes. Ved oprettelsen af den britiske flådeafdeling blev der ikke sendt skibe op fra Middelhavet, men skibene blev bygget ved Kanalen af personel fra de italienske flåder. Dernæst forblev den britiske flådeafdeling hele tiden i Kanalområdet. Den foretog ikke patruljeringer af de skotske, irske eller galliske kyster. Årsagen var en traditionel frygt for havet samt skibenes ringe sødygtighed. Man anvendte som bekendt galejer, hvilket jeg skal vende tilbage til.

Provincsflåderne i Middelhavet havde lokale patrulje- og politimæssige opgaver. Med deres begrænsede pligter adskilte provinsflåderne sig således fra de to italienske flåder, der havde hele Middelhavet som ansvarsområde, og som først og fremmest havde

transportopgaver – befordring af kejseren og embedsmænd til og fra provinserne samt transport af tropper til krigsskuepladserne i romerrigets periferi.³⁾

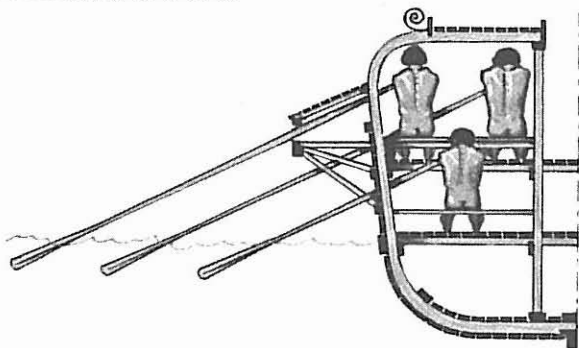
Den kejserlige flåde bestod af galejer af forskellig størrelse. Galejen fremstod med to rækker årer – birem – i det østlige Middelhav omkring 700 f.Kr., og galejen med tre rækker årer – trirem – kom i brug omkring 500 f.Kr. Lige siden og indtil man begyndte at anvende dampskibe i forrige århundrede, har galejen været brugt som krigsskib i Middelhavet.

Der har altid hersket usikkerhed om, hvorledes årerne og roerne var placeret i de større galejer – quadrirem og quinquere-mer. Endnu vanskeligere er spørgsmålet årefordelingen i galejer, der var større. Det ville have været muligt at bygge og anvende quadrirem og quinquere-mer med fire og fem rækker af årer, men det ville næppe have været praktisk at forøge antallet herudover, årerne ville være blevet for lange og tunge, og skibet selv ustabilt og usødygtigt. Nogle forskere mener derfor, at antallet af "remer" ikke drejede sig om, hvor mange planer roerne sad i,

Relief fra Præneste

Landstrøms placering af roerne ombord på en trirem.

men om antal roere ved hver åre eller hvert sæt årer. I følge denne teori skulle en quadrirem have været en galej med en enkelt vandret række åre med fire mand ved hver åre eller en galej med to rækker årer med to mand ved hver åre.

Det må dog understreges, at der endnu kun er tale om løse teorier.

Spørgsmålet om fordelingen af årer og roere i oldtidens galejer er endnu ikke løst. Men med den stigende interesse for marinearkæologi er der måske håb om, at man ved undersøgelser af galejvrag engang i fremtiden kan få afgjort dette ældgamle omdiskuterede problem.⁴⁾

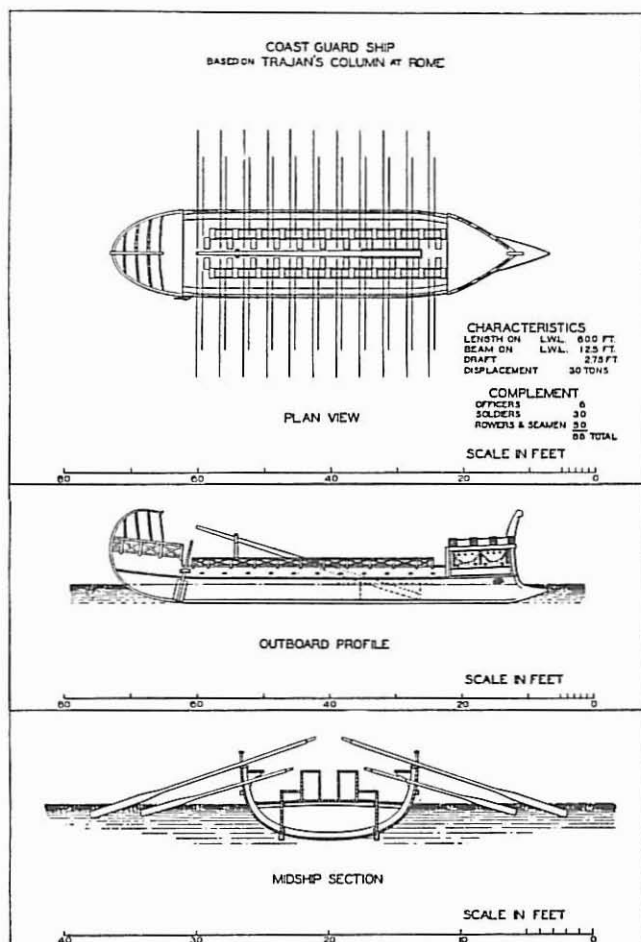
Lad os se lidt nærmere på et par galejtyper. I Vatikanmuseet i Rom findes et relief fra et romersk tempel i Præneste, der viser et af de skibe, som deltog i slaget ved Actium. Reliefet giver indtryk af, at der er tale om et skib med 2 rækker årer – en birem, men moderne forskere mener, at der er tale om en trirem, hvor det øverste hold årer er trukket ind.

En af de forskere, som især har beskæftiget sig med oldtidens skibe, er Björn Landström. Skønt mange forskere tænker sig, at roerne i en trirem sad i tre forskellige planer, foretrækker han at anbringe roerne som vist på s. 12 – en løsning der også er mulig.⁵⁾

Den mest anvendte galej i kejsertiden var en liburnier, der stammede fra den illyriske (dalmatiske) kyst. Denne galej kender vi fra Trajansøjlen i Rom. På baggrund af Trajansøjlen's oplysninger har den amerikanske marinehistoriker William Ledyard Rodgers foretaget en rekonstruktion af en liburnier (se næste side). Skibet har 2 rækker årer, 11 årer i hvert plan og en mand ved hver åre. Tillige har galejen haft et antal søfolk til betjening af sejlene, i alt 50 rorkarle og søfolk, 6 officerer og 30 marineinfanterister. Dimensionerne er anslået til 60 fod i længden, 12,5 fod i bredden, 2,75 fod i højden og et displacement på 30 tons.⁶⁾

Efter slaget ved Actium rådede Augustus over en flåde på ca. 700-800 skibe. Det var skibe af forskellig størrelse lige fra tunge transportskibe, der ofte var rekvirerede handelsskibe til lette enheder.

Quinqueremen var i republikkens tid standard skibet, men det mistede nu sin betydning, selvom man stadig brugte et mindre antal i hovedflåderne. Quadriremer forekom i større tal. Største-

W.L. Rodgers rekonstruktion af en birem

parten af skibene i de italienske flåder var triremer. Libunier forekom i mindre antal i de to italienske flåder, derimod var det standard skibet i provinsflåderne, hvor det især var velegnet til patruljetjeneste.

Når man i kejsertiden gik over til lettere skibe, skyldtes det først og fremmest, at den kejserlige flåde fuldstændig beherskede Middelhavet og de tilstødende farvande. Der var ingen modstander at kæmpe imod, derfor var der heller ingen grund til at oprettholde en flåde af store skibe, der krævede en stor besætning. Når man gik over til triremen som standard skib i de italienske

flåder skyldtes det imidlertid også, at den var mere effektiv. Da mandskabet bestod af professionelle søfolk med lang tjenestetid kunne man lægge vægt på dygtighed til at ro, hvad der var nødvendigt i triremen, da alle 3 mand i en gruppe havde hver sin åre. I quinqueremen behøvede derimod kun en eller to mand i en gruppe på 5 have roerfaring.⁷⁾

Vender vi os mod den romerske flådes organisation og personel, da var chefen for en flådeafdeling en præfekt. Han var direkte udnævnt af kejseren og modtog alene ordre fra ham. Cheferne for de italienske flåder rangerede højest i det sømilitære hierarki på grund af disse flåders størrelse og politiske betydning. Disse præfekter havde samme rang som lederen af en legion – en enhed på brigadestørrelse. Præfekten var naturligvis ansvarlig for den pågældende flådestyrkes effektivitet, og de daglige pligter var mest af rutinemæssig karakter. Ved vigtige transport- eller krigsopgaver var præfekten direkte underlagt kejserens myndighed, men også på det finansielle område var hans ansvarsområde begrænset. Denne adskillelse mellem den militære og den finansielle administration var dog almindelig i kejsertiden.⁸⁾

Officererne på lavere niveau var navarchen og trierarchen. Disse officersbetegnelser stammer fra det græske og betød oprindeligt kaptajn på et skib og chef for en trirem, men senere gik betegnelsen navarch over til at blive en eskadrechef, en admiral, og trierarchen blev skibskaptajn. Dennes hovedfunktion var kontrollen med det enkelte skib uanset dets størrelse, og kun i enkelte tilfælde optrådte trierarchen som kommandør for en mindre flådestyrke.

Et romersk krigsskib var organiseret på en ret speciel måde, idet de militære og maritime opgaver blev varetaget af hvert sit sæt befalingsmænd. Det militære og administrative system, hvorefter skibsbesætningen blev ledet stammede fra den romerske hær, og det maritime system skyldtes græsk indflydelse.

De maritime opgaver var navigation, roning og skibets vedligeholdelse. Fra hytten på agterdækket ledede gubernatoren, styrmanden, både bevægelsen af styreåren og søfolkene agterude. I stævnen kontrollerede proreta, der var styrmandens nærmeste hjælper, forskibet. Lederen af roningen var celeusta, som ved slag med en kølle angav takten. Til betjening af sejlene havde man nogle søfolk med særlig uddannelse. Skibets vedligeholdelse, ja alt skibsmateriellet hørte under fabri.

Vender vi os mod de militære opgaver, da blev disse ledet af en centurion. En grad der ellers er kendt fra den romerske hær, hvor centurionen er chef for en centurie — en enhed på delings- eller kompagnistørrelse. Hvert skib i flåden dannede uanset dets størrelse en centurie. Skibscenturionen tog sig især af søfolkenes træning i våbenbrug, og under hans kommando blev der også uddannet nogle mænd til marineinfanterister, idet de skulle udgøre en angrebsstyrke ved nedkæmpelse af pirater eller ved entring af skibe. Centurionen blev assisteret af *optio* og *suboptio*, som under kamp delte kontrollen mellem marinesoldaterne for og agter mellem sig, mens centurionen havde den øverste kommando over marinesoldaterne.

Til ethvert skib var også knyttet en administrativ stab, hvoraf hovedparten var skrivere, f.eks. skibsskriveren, som ordnede de rutinemæssige rapporter og videresendte dem til de administrative myndigheder i land. Hvorledes det indbyrdes forhold var mellem det militære og maritime sæt befalingsmænd, kender vi meget lidt til. Vi ved dog, at trierarchen havde den øverste myndighed til søs, og vi regner med, at centurionen var næstkommanderende, hvorimod det modsatte var tilfældet ved landtjeneste.⁹⁾

Organiseringen af skibets besætning som en militær enhed var en følge af Augustus oprettelse af en permanent flåde. Tidligere havde man sendt legionssoldater ombord på skibene for at tjene som soldaterske. Den skarpe adskillelse mellem roere og marinesoldater, der havde været almindelig under republikken, forsvandt således i kejsertiden, og man vendte tilbage til en organisation lig den athenske under Pericles, hvor hver sømand også var soldat.

Romernes militære talent ses tydeligt ved denne organisation, hvor de fik deres militære standardenhed — centurien — til at passe sammen med en så kompliceret "mekanisme" som et krigsskib. Man kan da spørge, hvorfor de ikke inddelte skibscenturiere i kohorder, som i legionen, der talte 10 kohorder á 6 centurier. Men hvert skib udgjorde i modsætning til legionens centurie en selvstændig enhed, og de lejligheder, hvor besætningen fra flere skibe optrådte sammen, var sjældne. Dertil kom, at en centurie på en *quinquerem* selvfølgelig var meget større end på en *liburnier*, hvilket i sig selv ville have vanskeliggjort en samling af skibscenturiere i kohorder.

Det ville være naturligt til sidst at se lidt nærmere på, hvilken rolle flåden egentlig spillede i kejsertiden, idet man måske kan sætte spørgsmålstegn ved om flådens forskellige opgaver var tilstrækkelig begrundelse for de betydelige beløb, som der i århundreder blev anvendt på flåden. I den forbindelse må man gøre sig klart, at flåden ikke blot havde forsvarspolitiske funktioner, men også indenrigspolitiske.

Augustus' motiv til at oprette flåden var sikringen af Italien og sit eget herredømme. Koncentrationen af flåden ved Italiens kyster fik imidlertid også betydning for imperiet. Mens hæren bevogtede grænserne udgjorde flåden en strategisk reserve, der hurtigt kunne slå til både i øst og vest. Søger man et konkret udtryk for sømagts betydning, er piraternes forsvinden et håndfast bevis herpå. Selv under de hyppige landkrige var der behov for flåden, idet denne hurtigt kunne bringe tropper over havet til de truede områder, og så længe flåden dominerede Middelhavet havde man den enorme fordel at kunne kæmpe på de indre linier, hvilket på lang sigt var vigtigt, fordi man herved kunne spare på imperiets militære og økonomiske ressourcer.

De tre første kejseres forhold til flåden lader sig kun med besvær rekonstruere. Anderledes forholder det sig med Claudius, som knyttede de italienske flådechefer tæt til sig, og i endnu højere grad end Claudius brugte Nero flåden som et indenrigspolitisk magtinstrument. Endelig er borgerkrigen i 68-69 e.Kr. et glimrende eksempel på, hvilke roller flåden kunne spille i kampen om kejsermagten. Flåden støttede i et afgørende øjeblik Vespasian, som derved sejrede og blev kejser. Med flåden bag sig disponerede en romersk kejser over mere end 15.000 mand, hvilket var halvdelen af de i Italien stationerede tropper – en anseelig magtfaktor.¹⁰⁾

Alt i alt må man sige, at flåden havde en betydning, der fuldt ud berettigede dens eksistens. Den var en sikkerhedspolitisk nødvendighed, og den opretholdt freden på havene, hvilket var af afgørende betydning for det romerske riges økonomiske fremgang de første århundreder e.Kr., og på det indenrigspolitiske plan var flåden med til at sikre kejserne deres politiske magt.

NOTER:

1. Denne artikel er en omarbejdet og forkortet øvelsesopgave fra Kbh. Univ. fra 1971, udarbejdet af forfatteren.
Kildematerialet til den romerske flådes historie i kejsertiden er hovedsageligt epigrafisk, over 800 gravstene sat til minde om søfolk fra den romerske flåde. Endvidere har arkæologer fundet en del mønter og papyri, og bortset fra nogle få upålidelige kapitler fra en afhandling af Vegetius i det 4. årh. e.Kr. er der kun spredte henvisninger i den klassiske litteratur fra den tidlige kejsertid.
Af moderne fremstillinger om den romerske flåde i kejsertiden er hovedværket C.G. Starr: *The Roman Imperial Navy 31 BC-AD 324*. New York 1941. (Herefter forkortet Starr).
2. Starr s. 14ff.
3. Starr s. 109ff.
4. Donald Macintyre, Basil W. Bathe og R. Steen Steensen: *Alle tiders krigsskibe. Fra galej til atomubåd*. Kbh. 1974 (Lademann), s. 12ff.
5. Björn Landström: *Da skibene førte sejl, fra papyrusbåde til fuldriggere. På dansk ved Børge Preisler*. Kbh. 1970 (Gyldendal), s. 45f.
6. W.L. Rodgers: *Naval Warfare under Oars 4th to 16th Centuries. A study of Strategy, Tactics and Ship Design*. Annapolis 1967, s. 25f.
7. Starr s. 52ff.
8. Starr s. 33, A. von Domaszewski: *Die Rangordnung des römischen Heeres*. 2. udg., Köln 1967, s. 153ff. (Herefter forkortet Domaszewski).
9. Starr 38 ff og 58ff, Domaszewski s. 105ff.
10. Starr s. 172 ff, Dietmar Kienast: *Untersuchungen zu den Kriegsflotten der Römischen Kaiserzeit*. Bonn 1966, s. 52ff.

Ole L. Frantzen

LÆGERNES POSITION OG UNIFORMERING I SØETATEN

af

M. WINGE

I Christian III's søkrigsartikel fra 1563 lyder bestemmelsen om byttets deling således: "Kapellanen, skriveren, kvartermestre, bøsseskytter, øverste bådsmænd, bartskæren, pibere og trommeslagere skal have dobbelt bytte". Bartskæren eller balberen rangerede altså ikke særligt højt ombord. Dette fremgår også af Christian IV's skibsartikel, hvorefter "præsten, skipper, styrmænd, bartskær og skriver skal lade sig nøje med den mad, som for skibsfolkene indskaffes, dog at denne renlig og vel plejes, og af de bedste stege, som til skibsfolkene indtaget ere". Omkring 1700 afløstes betegnelsen bartskær af kirurg, og det var bartskær-kirurger, der helt op i det nittende århundrede varetog lægetjenesten ombord i orlogsskibene.

Flådens bartskærer blev udskrevet fra byerne, og de skulle møde med en "udstofferet bartskærkiste", der som regel betaltes af deres hjemby. Sådanne udskrivninger kendes allerede fra Grevens Fejde og blev anvendt, når en større flåde skulle udrustes. Medens skibsbartskærene blev antaget til det enkelte togt, havde Bremerholm fra 1569 en fast bartskær, der senere også var kirurg ved Søetatens kvæsthus. *Bastian Stub* (d. 1562) fik 1559 bestalling som "wundartz hos kongen og samtidig balber på Bremerholm", og derefter kendes navnene på de bartskærer, som beklædte stillingen på Bremerholm, for eksempel betydelige kirurger som *Philip Hacquart* (ca. 1616-98), *Nicolai Boye* (ca. 1615-90), *Heinrich Callisen* (1740-1828) og *Tobias Falckenthal* (1754-1820).

Under Christian IV kom de første universitetsuddannede læger i Søetatens tjeneste, dog kun i kortere perioder. Frederik III antog 1667 den tyskfødte læge *Frederik Hammerich* (1628-83),

Overlæge 1837
Chr. Bruun: Danske Uniformer.

som praktiserede i Helsingør, til admiralitetsmedicus med en årlig gage på 500 Rdl. Til sammenligning kan anføres, at en schoutbynacht lønnedes med 600 Rdl., og en kaptajn fik 200-400 Rdl. Ved byttets deling tilkom der admiralitetsmedicus 10 parter ligesom præst, skipper, kirurg og arkelimester. Når flåden var i søen, skulle han følge den kommanderende og bispises ved dennes bord.

I tiden fremover havde Søetaten en admiralitetsmedicus eller blot medicus, hvoraf nogle var fremtrædende læger, blandt andre *Urban Aaskow* (1742-1820), *J.D. Herholdt* (1764-1836) og *F.V. Mansa* (1794-1879). I 1813 ændredes de gamle titler admiralitetsmedicus og overkirurg til stabslæge og stabskirurg.

I 1736 foretoges en reorganisering af Søetatens medicinalvæsen således, at der knyttedes faste kirurger til flådens divisioner og håndværkerstokken, en ordning der bevarede til 1856. Divisionskirurgen skulle føre tilsyn med de syge fra hans division, hvadenten de var ombord på (hjemmenværende) skibe, indlagt på kvæsthuset eller på de i 1737 oprettede divisionssygestuer i Nyboder eller lå i hjem-

met. Herved fik man en fast normering med kirurger og opnåede samtidig en bedre kontrol med de sygemeldte.

Uniformering af søofficererne blev først indført i 1722, men lægerne, der i 1787 fik status som sekondløjtnanter, måtte ikke bære uniform, "men kun en simpel klædning uden rødt foer og røde benklæder". Nogle år senere (i 1798) fandt admiralitetet det dog nyttigt at uniformere de faste læger ved divisionerne og håndværkerstokken. De skulle for egen regning anskaffe en blå kjole med foer, krave og opslag af sort fløjl, hvid vest og blå benklæder samt en trekantet hat med sort kokarde. Divisionskirurgerne havde i modsætning til reserve- og underkirurgerne en smal guldtresse på ærmerne og kraven.

Tidligere brugtes betegnelserne læge og kirurg noget i flæng uden hensyn til den pågældendes eksamen. For skibskirurgerne anvendtes desuden helt op til 1771 den gamle hollandske titel "mester". I 1802 fik de sejlende kirurger uniform af samme model som divisionskirurgerne. Andre eksempler på skibskirurgernes forbedrede status er en bestemmelse fra 1805, der fritog dem for pligt til at barbere besætningen, en opgave der overgik til musikerne. I 1814 fik de adgang til officersbordet.

I de år, der er forløbet, siden Søetatens læger fik uniform, er der selvsagt foretaget talrige ændringer af uniformernes snit, distinktionering og meget andet, som næppe har interesse for en større kreds, hvorfor kun enkelte nyskabelser skal omtales her.

Til kirurgernes uniform hørte oprindeligt ikke sidevåben, men i 1833 fik divisionskirurger tilladelse til at anlægge kårde og felttegn, også kaldet porte-épee. I forbindelse med indførelsen af den medicinsk-kirurgiske enhedseksamen i 1840 afskaffede Søetaten titlen kirurg, og alle, der udførte lægetjeneste, blev betegnet læge, men det var svært at skaffe ansøgere med medicinsk embedseksamen, så man måtte endnu nogle år bruge skibslæger uden denne eksamen. Den sidste skibslæge, der kun var stud. med. gjorde tjeneste lige til sin død i 1879.

Kjole og trekantet hat kan næppe have været nogen hensigtsmæssig uniform ombord, og i 1849 fik skibslægerne da også en frakkeuniform med kasket, og fra den tid finder man for første gang æskulapstaven som mærke for skibslæger og for overskibslægerens vedkommende æskulapstav og anker overkors.

Da man i 1868 sammenlagde Hærens og Søværnets lægekorps, beholdt de to værn hver sin uniform, men Søværnets charger ændredes til overlæge, korpslæge og reservelæge, og lægerne fik nu ligesom søofficererne rundgående guldsnore som ærmedistinktioner, dog uden "øje" på øverste snor, men med rød tjenestegrensfarve mellem guldsnorene. Det fælles lægekorps blev atter ophævet i 1880. Kort efter anbragte man æskulapstaven og ankeret overkors over snoren som tjenestegrensmærke for alle Søværnets læger, men i forbindelse med Danmarks indtræden i NATO blev dette mærke erstattet med "øje" på øverste ærmesnor i lighed med distinktioneringen for lægerne i en række andre NATO-lande.

LITTERATUR:

- Borg, E.: Den danske marines uniformer gennem tre århundreder. København 1974.
- Carøe, K.: Den danske Lægestand 1479-1900. København 1905.
- Garde, H.G.: Efterretninger om den danske og norske Sømagt. København 1835.
- Herholdt, J.D. & F.V. Mansa: Saml. til den danske Medicinal-Historie. København 1835: 191-213.
- Herholdt, J.D. & F.V. Mansa: Bartskeer- og Feltskærtiden. I Studier til den danske Medicinalhistorie. København 1912: 231-264.
- Ingerslev, V.: Danmarks læger og lægevæsen. København 1853.
- Larsen, A.: De søfarende temporært ansatte Marinelæger. Tidsskr. for Søvæsen. 1903: 74: 37.

Denne artikel har været bragt i Medicinsk Forum 1978, nr. 1.

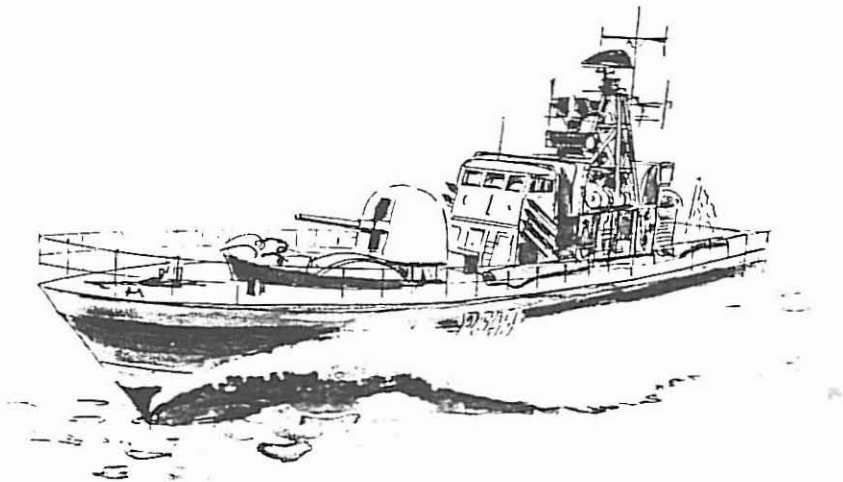
TORPEDOBÅDENE AF WILLEMOES KLASSEN. Frederikshavns Værft 1978.

Heftet er ikke i almindelig handel, men er distribueret af værftet selv.

I forbindelse med færdiggørelsen af den nyeste serie af torpedobåde til den danske marine har Frederikshavns Værft udgivet et lille, smukt hefte, som redegør, i kortfattet form, for klassens tilblivelseshistorie, fra underskrivningen af kontrakten i 1972, til den sidste båd blev leveret den 24.2.78.

Efter en kort beskrivelse af torpedobådstypen er resten af heftet helliget biografier over de danske søofficerer, som har lagt navne til klassens 10 fartøjer: Willemoes, S.A. Bille, P.J. Bredal, O.C. Hammer, I.T. Huitfeldt, J.C. Krieger, S. Norby, M. Rodsteen, C.T. Sehested og E. Suenson. Heftet er nydeligt illustreret med bl.a. portrætter og de til fartøjerne tildelte våbenskjolde.

BT

TORPEDOBÅDENE AF

WILLEMOES KLASSEN

– og historien om de danske søhelte, der har givet navn til bådene

---

Indhold

Meddelelser

Den gamle Redacteur takker af	2
B. Munthe Morgenstjerne: Det "nye" Orlogsmuseum på Quinti Lynette	3
Meddelelser fra Marinehistorisk Selskab	5
Meddelelser fra Selskabet Fregatten Jylland's Venner	6
Indbydelse til Militærhistorisk Konference 1979	7

Artikler

Ole L. Frantzen: Den romerske flåde i kejsertiden	9
M. Winge: Lægernes position og uniformering i Søetaten ..	19

Anmeldelse

Torpedobådende af Willemoes Klassen. (Birger Thomsen) .	23
---	----

Marinehistorisk Tidsskrift   Marts 1979   Nr. 1   12. Årgang

- Udgives af Marinehistorisk Selskab, Selskabet Fregatten Jyllands Venner, Selskabet Orlogsmuseets Venner og Tordenskjolds Selskabet.
- Redaktion: museumsinspektør Ole L. Frantzen og cand.mag. Birger Thomsen.
- Ekspedition: Ole L. Frantzen, Tøjhusmuseet, Frederiksholms Kanal 19, 1220 Kbh.K. Tlf.: (01) 11 60 37 lokal 22.
- Udsendes 4 gange årligt til medlemmerne af de 4 udgivende selskaber.
- Sidste frist for indlevering af stof d. 20. i månederne: januar, april, juli og oktober.
- Abonnement kan tegnes gennem de fire udgivende selskaber eller ved henvendelse til redaktionen.
- Eftertryk kun tilladt med kildeangivelse.

Forside: Kobberstik af Eckersberg:

Korvet paa beddingen, klar til afløbning.